

ДЕПАРТАМЕНТ „ПРАВО“

ЦВЕТАЛИНА АВРАМОВА ПЕТКОВА

**ПРАВО НА ПО-ГОЛЯМ ДЯЛ ОТ СЪПРУЖЕСКАТА ИМУЩЕСТВЕНА
ОБЩНОСТ ПОРАДИ ПРИНОС**

АВТОРЕФЕРАТ

На дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен
„Доктор“

Научен ръководител:

Проф. д-р. Методи Марков

Рецензенти:

Проф. д-р Симеон Тасев

Доц. д-р Александър Иванов

СОФИЯ 2011

СЪДЪРЖАНИЕ

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност на темата
2. Предмет, цел и задачи на изследването
3. Методи за изследване
4. Научна новост на изследването
5. Практическо значение на изследването
6. Обем и структура на изложението

II. Съдържание на дисертационния труд

III. Публикации в материята на дисертационния труд

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност на темата

Правната възможност за определяне на по-голям дял от съпружеската имуществена общност поради принос е коректив на общото притежание, въведено от първия Семейен кодекс от 1968 г. То получава по-широко приложение в Семейен кодекс от 1985 г. Поради това предложената от автора тема е била обект на многократно изследване от различни автори в научния и периодичния печат. Сега действащият Семейен кодекс, в чл. 29, ал. 3 СК възпроизвежда правилото за определяне на по-голям дял. Въпреки наличието на разнообразни становища и изследвания през годините на съществуването на този правен институт, до момента няма задълбочено монографично изследване по темата. Разработките са преди всичко по времето на действие на първия Семейен кодекс от 1968 г. Има различия в разбирането и решаването на проблематиката, която е с изключително голямо значение за практиката. Богатата съдебна практика също ни поднася непрекъснато нови и все по-сложни казуси. От изследване се нуждаят и различните препоръки за промяна и подобряване на института на съпружеската имуществена общност.

Темата е много актуална и днес, не само защото обектите на съпружеската имуществена общност не са константна величина, а промените в притежанието са радикални. Възстановяването на частната собственост разширява обхвата на съпружеската имуществена общност, дава възможност за нови разсъждения и налага нови изследвания. Приемането на България в Европейския съюз също ни изправя пред въпроси, свързани с възникването и обхвата на съпружеската имуществена общност, прекратяването ѝ и определянето на дяловете, а като последица – с въпроси за режима на определяне на по-голям дял от общността поради принос.

2. Предмет, цел и задачи на изследването

Предмет на дисертационния труд е правната същност на субективното право на по-голям дял от съпружеската имуществена общност поради принос.

Дисертационният труд си поставя за **цел** да направи задълбочен анализ на субективното право на по-голям дял от съпружеската имуществена общност поради принос чрез анализ на неговата правна същност, условия за възникване, упражняване и последици.

Постигането на целения резултат е възможно чрез поставяне за разглеждане на следните **задачи**:

1. Да се проследят в исторически аспект предпоставките за възникването на субективното право на по-голям дял от съпругеската имуществена общност поради принос;
2. Да се разгледа историческото развитие на субективното право на по-голям дял от съпругеската имуществена общност поради принос, като се изясни и подложи на сравнителен анализ правната му уредба в Семейния кодекс от 1968 г., Семейния кодекс от 1985 г. и Семейния кодекс от 2009 г.;
3. Да се изследва законодателството на държавите от Европейския съюз и извън него, като се отговори на въпроса, как са уредени дяловете на съпрузите след прекратяване на съпругеската имуществена общност; възможно ли е определяне на по-голям дял след прекратяване на съпругеската имуществена общност или ако не възниква такава; може ли делбата на определен тип имущество след прекратяването на брака да има за резултат неравни дялове на бившите съпрузи; възможно ли е да се предложат решения на чуждестранното законодателство в областта на определяне на по-голям дял от съпругеската имуществена общност;
4. Да се изясни правната същност и основните правни признаци на правото на по-голям дял от съпругеската имуществена общност поради принос;
5. Да се сравни субективното право на по-голям дял поради принос с други семейни и несемейни имуществени субективни права, като се отчетат приликите и разликите между тях;
6. Да се изяснят материалноправните условия за възникване на правото на по-голям дял поради принос, като освен на законовата уредба, се обърне внимание на договорното му възникване в светлината на въвеждане в българското семейно право на правната фигура на брачния договор.
7. Да се анализират последиците от упражняване на субективното право и в частност възможните последици от реализирането му съвместно с други семейни и несемейни имуществени права.
8. Да се извърши позоваване и анализ на най-новата съдебната практика по отделните проблеми – част от структурата на дисертационния труд. Да се анализира и релевантната съдебна практика по Семейния кодекс от 1968 г. и Семейния кодекс от

1985 г., а също и тази, издадена преди приемането на първия Семейен кодекс.

9. Да се цитират и подложат на анализ становища на автори, които имат връзка с разгледаното в дисертационния труд субективно право на по-голям дял от съпружеската имуществена общност поради принос.
10. На основата на извършения анализ да се направят предложения *de lege ferenda* за усъвършенстване на съществуващото законодателство.

Обектът на изследване определя начина на структуриране на съдържанието на дисертационния труд. Първата глава е посветена на изясняване на понятието и правната същност на субективното право на по-голям дял от съпружеската имуществена общност поради принос. Във втората глава се разглеждат материалноправните условия за възникване на правото. Третата глава е посветена на упражняване на правото и последиците от това.

3. Методи за изследване

За постигане на целите и задачите на дисертационния труд са използвани различни методи на изследване:

Дедуктивният метод, чрез който от общия анализ на правната материя са направени изводи конкретно за субективното право на по-голям дял от съпружеската имуществена общност поради принос;

Диалектическият метод, с помощта на който е разгледана взаимовръзката и взаимообусловеността между института на правото на по-голям дял от съпружеската имуществена общност поради принос и други правни явления, релевантни за неговото възникване и упражняване;

Историческият метод, чрез който са изследвани социалните и икономическите предпоставки за възникването на правото на по-голям дял от съпружеската имуществена общност поради принос, както и при анализа на историческото развитие на субективното право на по-голям дял от съпружеската имуществена общност;

Критико-аналитичният метод, с помощта на който са подложени на критичен анализ нормативната уредба на субективното право на по-голям дял от съпружеската имуществена общност поради принос, съдебната практика и

становища, застъпени от други автори. Въз основа на направените изводи са направени препоръки *de lege ferenda* за усъвършенстване на законодателството.

Нормативният метод, способстващ да се изясни смисъла на конкретни правни норми и с оглед систематическото им място в нормативния акт;

Нормативно-логическият метод, с който са преодолени празноти в правото чрез аналогия на закона и на правото, правоприлагане с аргумент от противното и с аргумент на по-силното основание;

Системният метод, с който са изследвани взаимната връзка и зависимост на правото на по-голям дял от съпругеската имуществена общност поради принос и други правни явления според мястото и значението им в правната система;

Сравнително-правният метод, особено при съпоставката с уредбата на семейното имуществено право и формиране на дяловете на съпрузите след прекратяване на брака или общността в държавите-членки на Европейския съюз и някои държави извън него;

Телеологичният метод, чрез който се аргументира изводът за необходимостта от прилагането на чл. 29, ал. 3 СК в нова светлина, съответстваща на сегашните условия на придобиване на средства и имущество;

4. Научна новост на изследването

I. Конкретните приносни моменти в изследването могат да бъдат обобщени както следва:

1. Дисертационният труд е първото цялостно изследване на субективното право на по-голям дял от съпругеската имуществена общност поради принос в българското право.
2. Разглеждат се условията за възникване на субективното право на по-голям дял от съпругеската имуществена общност и се прави съпоставка и критичен анализ на уредбата му в Семейния кодекс от 1968 г., Семейния кодекс от 1985 г. и Семейния кодекс от 2009 г. Освен това, извършва се съпоставка и сравнителен анализ между правото на по-голям дял от съпругеската имуществена общност поради принос и отмененото със Семейния кодекс от 1968 г. право на дял по чл. 52 ЗЛС (отм);
3. Представя се богата съдебна практика, свързана с правото на по-голям дял, която е подложена на анализ с добра обосновка и

оригинално виждане. Подлага се на критичен анализ Постановление на пленума на Върховния съд № 5/1972 г. и се правят изводи за неприложимостта на някои негови разпоредби към правото на по-голям дял поради принос, уредено в Семейния кодекс от 2009 г.

4. Аргументира се становището, че в светлината на сега действащия СК трябва да се приеме разрешение, различно от приетото в т. 4 и т. 8 от ППВС 5/1972 г., което постановява, че разликата в доходите на съпрузите не е основание за определянето на по-голям дял, щом и двамата са изпълнявали задължението за осигуряване благополучието на семейството. *Правилно е да се приеме, че по-голям дял може да бъде определен, когато и двамата съпрузи са изпълнявали задължението за осигуряване благополучието на семейството и въпреки това приноса на единия значително надхвърля приноса на другия.*
5. Прави се задълбочен анализ на чуждестранното семейно имуществено законодателство, което се разглежда единствено с цел намиране на допирни точки между института на по-голям дял поради принос в българското право и подобни правни институти в чуждото законодателство. Направен е сравнителноправен анализ между получаването на по-голям дял от съпрузите в чуждото законодателство и правото на по-голям дял в българското право. В заключение се приема, че субективното право на по-голям дял по чл. 29, ал. 3 СК е своеобразен институт на българското право, който не съществува в същия вид в други законодателства.

II. Направени са следните предложения за промяна в законодателството de lege ferenda:

1. При разглеждане на проблема за наследимостта на правото на по-голям дял от съпругеската имуществена общност поради принос се посочва, че по този въпрос няма единно мнение в доктрината. Авторът застъпва становището, че правото на по-голям дял възниква в полза на наследниците на съпруга, само ако последният е починал след прекратяването на съпругеската имуществена общност с развод, с унищожаване на брака и по реда на чл. 27, ал. 2 СК и ако едногодишният преклузивен срок не е изтекъл. То възниква и за преживелия съпруг, чиито брачен партньор е починал след прекратяване на съпругеската имуществена общност с развод, с унищожаване или по реда на чл. 27, ал. 2 СК и ако

едногодишният преклузивен срок не е изтекъл. За да се избегнат противоречия в правоприлагането, прави се предложение *de lege ferenda* СК изрично да укаже дали правото на по-голям дял е наследимо. По този начин подходи законодателят с презумпцията за съвместен принос, като указа в чл. 21, ал. 4, т. 2, че искът за липса на съвместен принос може да се предяви от наследник на съпруг. Преди приемането на изричното правило, наследимостта и в този случай беше дискуссионна тема.

2. Авторът приема, че *de lege ferenda* СК изрично трябва да се признае наследимостта на правото на по-голям дял само на наследниците със запазена част (низходящи и родители). Те имат правен интерес от установяването на по-голям дял от съпружеската имуществена общност, защото по този начин би се увеличил техният наследствен дял. Така личната преценка за упражняването се предоставя на тесен кръг сънаследници.
3. Отчитайки липсата на единно мнение относно това, може ли предмет на иска за прекратяване на съпружеската имуществена общност през време на брака поради важни причини да бъде самото правоотношение, по повод на което възниква съпружеска имуществена общност (т.е. тя да не се поражда след влизане в сила на решението по чл. 27, ал. 2 СК), авторът аргументирано препоръчва *de lege ferenda* да се приеме изрично в Семейния кодекс, че прекратяването на съпружеската имуществена общност през време на брака поради важни причини няма действие по отношение на вещни права, които съпрузите придобиват след влизане в сила на решението по чл. 27, ал. 2 СК.
4. Обръща се внимание на това, че за разлика от нормите на ГПК и ДОПК, при универсалното принудително изпълнение е недействително определянето на по-голям дял и на трите основания, предвидени в чл. 29 СК, а не само поради “значителен принос”. Поради това се прави предложение в *интерес на децата de lege ferenda* изрично да се изключи от обхвата на чл. 615 ТЗ забраната за определянето на по-голям дял на основание чл. 29, ал. 1 и 2 СК. Този резултат е възможен, ако след думите „по-голям дял” се добави изразът „поради принос”, подобно на чл. 259, ал. 9 ДОПК и чл. 506 ГПК. Така например, правилото на чл. 506 ГПК, което забранява възникване на субективното право за определяне на по-голям дял върху общо имущество при осъществяване на принудително изпълнение, се прилага не за всички иски за

определяне на по-голям дял, а само за иска с правно основание чл. 28, ал. 3 СК – поради по-голям принос.

5. Обосновава се *необходимостта de lege ferenda да се приеме ново тълкувателно решение*, което да наложи правилно тълкуване на актуалния СК и да изостави съдебната практика, неприложима спрямо новите семейноправни норми. То трябва да приеме, че *по-голям дял може да бъде определен, когато и двамата съпрузи са изпълнявали задължението за осигуряване благополучието на семейството и въпреки това приноса на единия значително надхвърля приноса на другия*.
6. Отчита се, че правото на по-голям дял по чл. 29, ал. 1 СК възниква при прекратяване на съпружеската имуществена общност с развод или унищожаване на брака, но не и при прекратяване на съпружеската имуществена общност на основание чл. 27, ал. 2 СК, поради важни причини. Вземайки предвид интереса на децата, авторът препоръчва *de lege ferenda субективното право по чл. 29, ал. 1 СК да възниква и при прекратяването на съпружеската имуществена общност през време на брака поради важни причини*, когато упражняването на родителските права е предоставено на единия съпруг.
7. Поставя се въпросът, при пререшаване на правото по чл. 29, ал. 1 СК, ако детето бъде настанено за отглеждане например от близки на семейството, може ли вещите за неговото отглеждане и възпитание да го следват? Семейният кодекс не упълномощава трето лице да упражнява правото по чл. 29, ал. 2 СК. Негов титуляр е само родител. След прекратяването на съпружеската имуществена общност, двамата родители са съсобственици на вещите. Не е налице правна възможност те да се поставят в дял на трето лице несобственик. Логично е да се помисли *de lege ferenda* за правна възможност, по силата на която вещите да следват децата. Нещо повече, в интерес на децата може да се предвиди, че дори при избиране от съпрузите на режим на разделност в придобиванията, вещите, обслужващи децата, да ги следват, независимо от титулярството на правото на собственост.
8. Прави се извод, че формирането на неравни дялове не може да се ограничи само до изследване на оценените форми на приноса. Прави се критичен анализ на съдебната практика, която възприема този подход в изчисляването на неравните дялове. Обръща се внимание върху неоценеността на някои форми на приноса и следващата от това невъзможност да бъде разкрита тяхната точна

себестойност. В този случай се прилага чл. 162 ГПК, който постановява, че ако искът е установен в своето основание, но няма достатъчно данни за неговия размер, съдът определя размера по своя преценка или взема заключението на вещо лице. Дава се аргументиран отговор на въпроса, необходимо ли е установяването на стойността на придобитото през време на брака имущество и каква роля има то за правилното определяне на по-големия дял? Прави се изводът, че е релевантна е значителността на разликата в приноса на съпрузите. Поради това неравните дялове трябва да бъдат определени според приноса, а не според стойността на вещните права или размера на доходите на съпрузите.

9. Аргументира се необходимостта от синхронизиране на следните текстове от действащото законодателство с разпоредбите на Семейния кодекс от 2009 г., както следва:

9.1. Съгласно чл. 506 ГПК, при осъществяване на принудително изпълнение върху вещь в съпругеска общност, “съпругът недлъжник не може да противопоставя на вискателя, че поради приноса си в придобиване на вещта има право на по-голям дял, отколкото съпругът длъжник. Вискателят не може да претендира, че на същото основание делът на съпруга длъжник е по-голям.” Член 518 ГПК определя, че недопустимостта на търсене на по-голям дял в чл. 506 се прилага и при принудително изпълнение върху паричен влог. Но СК от 2009 изключи паричният влог от обектите на съпругеската имуществена общност. С § 4, ал. 1 от ПЗР на СК се прие, че правилата на СК относно имуществените отношения между съпрузите се прилагат и за имуществата, придобити от съпрузите по заварени бракове. От това следва, че съпругеската имуществена общност върху наличните парични влогове се прекратява *ex lege* и се трансформира в индивидуално вземане на съпруга – титуляр на влога. Следователно трябва да се приеме, че чл. 518 не се прилага. Налице е правна норма на *lex specialis* (СК), която е приета след нормата на чл. 518 ГПК. Освен това, като процесуален закон, ГПК съдържа правните норми, които указват процесуалният ред, по който могат да бъдат реализирани гарантираните от материалното право субективни права. СК не съдържа вече материалноправна норма в този смисъл, която трябва да бъде реализирана. Нещо повече, започнатото принудително

изпълнение върху влог на съпруга-недлъжник, който при действието на СК от 1985 г. е бил в режим на съпружеска имуществена общност, трябва да се прекрати след влизане в сила на СК от 2009 г., защото облигационните права (вкл. договорът за влог) са изключени от обхвата на съпружеската имуществена общност и са лично притежание на придобилия ги съпруг. (Решение от 11.12.2009 г. на ОС - Добрич по гр. д. № 838/2009 г.) *Необходимо е de lege ferenda изричната отмяна на чл. 518 ГПК.*

9.2. Съгласно чл. 614, ал. 2 и 3 ТЗ, в имуществото на ЕТ и неограничено отговорният съдружник се включват половината от вещите, правата върху вещи и паричните влогове в режим на съпружеската имуществена общност. Налага се изводът, че нормите на ТЗ, уреждащи принудителното изпълнение, подобно на тези на ГПК, не са синхронизирани с промяната на обектите на съпружеската имуществена общност от СК 2009 г. И тук трябва със същите аргументи да се приеме, че определянето на съпружеската имуществена общност като съвкупност от „вещи, права върху вещи и парични влогове” е в противоречие с действащата материалноправна норма на чл. 21, ал. 1 СК. Следователно прилагането на чл. 614 ТЗ трябва да се ограничи само до вещните права. *Необходимо е de lege ferenda синхронизирането на нормите на ТЗ с променения обект на съпружеската имуществена общност по сега действащия СК.*

9.3. Чл. 260 ДОПК е озаглавен „Изпълнение върху влогове – съпружеска имуществена общност”. Двете му алинеи уреждат принудителното изпълнение върху влог и трансформирането му в личен влог на съпруга– недлъжник. Поради невключването от сега действащия СК на паричния влог в общото имущество, *чл. 260 ДОПК не се прилага и следва изрично да бъде отменен de lege ferenda.*

5. Практическо значение на изследването

Поради задълбочения, цялостен и сравнителен анализ на предмета на изследването, включително с пояснителни и препращащи бележки под линия, дисертационният труд постига целта си са даде комплексен и всеобхватен преглед на въпросите, тясно свързани с правото на по-голям дял от съпругеската имуществена общност поради принос. Характерът на извършения анализ разкрива не само за теоретичната, но и практическата стойност на дисертационния труд.

За практическата насоченост на труда допринася богатата съдебна практика, която е използвана както за изясняване и подкрепа на тезите на автора, така и като основа за критичен анализ и изготвяне на препоръки *de lege ferenda*.

Практическата стойност на дисертацията е и в резултат на направените предложения *de lege ferenda*, които имат за цел усъвършенстване на законодателството, а оттам и постигане на по-адекватен практически ефект при прилагането му.

Не на последно място, задълбоченото изследване на правото на по-голям дял от съпругеската имуществена общност поради принос, неговото систематизиране според основните му правни признаци и отграничаването му от други субективни права може да бъде от полза на бъдещото нормотворчество, на правоприлагането при решаване на различни правни казуси, на практикуващите юристи и в процеса на преподаване и обучение по учебната дисциплина търговско право.

6. Обем и структура на изложението

Дисертацията е в обем от 220 страници, включително със съдържанието и библиографията. Направени са 171 бележки под линия. Библиографията включва 113 заглавия на български, английски, немски, испански и руски език.

В структурно отношение дисертационния труд се състои от: съдържание; въведение; изложение в три глави; заключение; библиография. В структурата на всяка глава са обособени параграфи, означени с арабски цифри и подзаглавия.

II. Съдържание на дисертационния труд

Глава първа

ПОНЯТИЕ И ПРАВНА СЪЩНОСТ НА ОПРЕДЕЛЯНЕТО НА ПО-ГОЛЯМ ДЯЛ ОТ СЪПРУЖЕСКАТА ИМУЩЕСТВЕНА ОБЩНОСТ ПОРАДИ ПРИНОС

§ 1. Исторически бележки и сравнителен анализ

1. Предпоставки за възникване на правото на по-голям дял от съпружеската имуществена общност поради принос и развитие на уредбата му

Първа точка е разделена на две подточки.

Първата подточка е посветена на имуществените отношения между съпрузите до приемането на режима на имуществената общност и правото на по-голям дял от съпружеската имуществена общност поради принос.

Разглежда се развитието на съпружеските имуществени отношения в древността, в т.ч. Асирия, Древна Гърция, Древен Рим, Средновековна Англия.

Хронологически се анализират релевантните разпоредби на българското обичайно семейно право, което е основен регулатор на отношенията между съпрузите в езическа България до приемането на християнството, а също и в периода от падането под османско робство през 1396 г. до Освобождението през 1878 г. Обръща се внимание на последиците от покръстването на българите, свързани със семейното имуществено право. Анализират се релевантните норми на Еклогата, според която, въпреки, че не е изрично указано, собствеността на съпрузите е разделна.

Разглежда се типа на съпружеското имущество след падането под османско робство през 1396 г., когато нормите на българското обичайно право уреждат семейните, наследствените, договорните и др. отношения.

По-нататък се прави анализ на правилата на Екзархийския устав, релевантни по отношение на семейноправните имуществени отношения.

Разглеждат се и разпоредбите на Търговският закон (ТЗ), приет с указ от 19.05.1897 г., които имат отношение към семейното имуществено право.

Прави се изводът, че въпреки липсата на изрична уредба на имуществените отношения между съпрузите в периода от Освобождението до 09.09.1944 г., от анализа на действащите правни норми се установява, че е налице разделност в придобиванията на съпрузите през време на брака.

Дава се правна характеристика на разпоредбите на Наредбата-закон за брака (НЗБ), обнародвана на 12 май 1945 г. Установява се, че изрично е утвърден принципът на разделност на имуществата на съпрузите наред с правната възможност всеки един от съпрузите да получи част от това, което другият е придобил през време на брака.

Разглеждат се и се анализират правните норми на Закона за лицата и семейството (ЗЛС), който влиза в сила на 10.09.1949 г. и отменя НЗБ. Принципът на разделност и правото на дял от личното имущество е продължен в чл. 33 ЗЛС.

Втората подточка разглежда възникването и налагането на режима на общност на придобиванията, съчетан с право на по-голям дял от нея.

Проследяват се предпоставките за възникване на съпрузеската имуществена общност и правото на по-голям дял от нея. Още през 1959 г. е изработен проект на първи СК. *Именно в този проект на СК, въвеждащ за първи път имуществената общност, се появява и идеята за неравенство на дяловете и правото да се иска по-голям дял от нея.* Според чл. 13, ал. 2 от Проекта СК 1959 г., дяловете в общото имущество могат да бъдат и неравни, когато приносът на съпрузите в придобиванията не е еднакъв.

Характеризира се режимът на имуществена общност в първия СК в българското семейно право (обн. в ДВ, бр. 23 от 22 март 1968 г.). По-нататък изложението на дисертационния труд е посветено на понятието „права върху вещи“, възприето за първи път от СК 1968 г. Обръща се внимание на колебанието, което е породило въпроса дали правата върху вещи обхващат и облигационните права. Изяснено е, че въпреки липсата на еднозначно определение, в правната литература се налага виждането, че понятието “права върху вещи” обхваща само ограничените вещни права.

Стига се до заключението, че възприемането на новия имуществен режим на общност в придобиванията води до едновременното възникване и на правото да се иска определяне на по-голям дял от нея. От първото утвърждаване на общността в българското законодателство със СК от 68 г. до настоящия момент, винаги паралелно е съществувало правото да се иска по-голям дял от нея.

По-нататък се прави подробен анализ на правото на по-голям дял от съпрузеската имуществена общност поради принос по СК от 1968 г., както и съпоставки в други имуществени семейни права. Поставят се въпросите дали влязлото в сила решение по чл. 52 ЗЛС запазва действието си и дали е пречка за предявяването на иска по чл. 14, ал. 4, изр. второ СК 68 г.

Дава се отговор на въпроса, как трябва да се тълкува правното понятие “изключителен случай”, представляващо материалноправно условие за възникването на правото на по-голям дял по СК 68 г.? Подобно на други

бланкетни понятия, съдът във всеки един случай е длъжен да установи дали е налице такъв случай, за да уважи правото на по-голям дял. Съдебната практика дава някои общи разяснения. Съгласно ППВС 5/1972 г. изключителни случаи по смисъла на чл. 14, ал. 4, изр. 2-ро СК 1968 г. ще са налице например когато е установено, че единият съпруг е работил и пестил, а другият или не е работил без да е бил нетрудоспособен, или е разпилявал систематически придобитите от него средства. Но когато и двамата съпрузи изпълняват изискването на чл. 12 СК 1968 г. - чрез взаимно разбирателство и общи усилия и съобразно със своите възможности, имущество и доходи осигуряват благополучието на семейството и се грижат за отглеждането, възпитанието и издръжката на децата - няма да е налице изключителен случай (т. 8 ППВС 5/1972 г.).

По-нататък в изложението се подлага на правен анализ изискването за изключителен случай. Разяснява се, че то също създава предпоставки за противоречива практика. Необходимостта да са налице кумулативно и двете материалноправни условия – “явен и значителен принос” и “изключителен случай” не само че ненужно утежнява правната норма, но и прави по-трудно признаването на правото на по-голям дял. Нещо повече, изследването на по-същественото условие – приноса, е поставено в зависимост от наличието на “изключителен случай”, който предварително е трябвало да бъде установен. Цитират се и редица съдебни решения в подкрепа на застъпената теза.

Подлагат се на анализ разпоредбите на втория СК от 1985 г., който продължава принципа за общност на придобитото през време на брака имущество. Посочени са и трите отлики в уредбата на съпружеската имуществена общност.

Посочени са и разликите при уредбата на определянето на по-голям дял от съпружеската имуществена общност поради принос. Съгласно чл. 28, ал. 3 СК 1985 г., при прекратяване на общността поради развод или по реда на чл. 26, ал. 2 СК 1985 г. съдът може да определи по-голям дял от общото имущество на единия съпруг, ако приносът му в придобиването значително надхвърля приноса на другия съпруг.

Обръща се специално внимание на две отлики. Първо, че законодателят изоставя изискването приносът да е едновременно “явен и значителен” и се задоволява само с неговата значителност. Второ, за допустимостта на по-голям дял от съпружеската имуществена общност не е възпроизведено условието “изключителен случай”, характерно за предходното законодателство. Прави се изводът, че изброените разлики осигуряват по-лесното осъществяване на правото. Законодателното уреждане на правото на по-голям дял във времето се развива от консервативно до по-либерално. Това е наложено от плавната промяната в обществените отношения и

постепенното навлизане на условията за стопанска дейност, а оттам – увеличаване на възможностите за кумулирането на материални блага.

В заключение се прави изводът, че въпреки изброените разлики, правната същност на субективното право по чл. 14, ал. 4, изр. 2 СК 1968 г. е много сходна с тази на правото по чл. 28, ал. 3 СК 85 г. И двете предполагат като задължително условие за възникването си наличието на общност в придобиванията през време на брака и възникват след прекратяването ѝ. Чл. 29, ал. 3 СК 2009 г. изцяло възпроизвежда текста на чл. 28, ал. 3 СК 1985 г.

2. Имуществените отношения между съпрузите в чуждото законодателство и правото на по-голям дял от съпружеската имуществена общност поради принос

Разглеждат се режимите на имуществени отношения в законодателствата на Германия, Австрия, Испания, Италия, Франция, Русия, Швейцария, Холандия, Великобритания, САЩ.

В резултат на делбата на имуществото, всеки съпруг може да получи различен дял от него (Австрия). В други законодателства е предвиден режим на съпружеска имуществена общност, но не и право на по-голям дял от нея (Испания). В някои държави е възприет режима на общност и право на по-голям дял от нея, но приносът не е материалноправно основание за определянето му (Русия). Други законодателства предвиждат възникването на съпружеска общност, но съпругът с по-голям принос може да получи само неговата парична стойност, но не и по-голям дял от цялото общо имущество (Швейцария). При режима на справедливо разпределение на придобитото през време на брака имущество, като част от common law, съдът има право да извърши преразпределение на имуществото, придобито от всеки един от съпрузите, според неговия принос, но и според вината и начина на разходване на брачното имущество (Великобритания, САЩ).

В заключение се прави изводът, че субективното право на по-голям дял по чл. 29, ал. 3 СК е своеобразен институт на българското право, който не съществува в същия вид в други законодателства.

§ 2. Правна характеристика на правото за определяне на по-голям дял от съпружеската имуществена общност поради принос

1. Основни правни признаци

Приема се, че субективното право на по-голям дял от съпружеската имуществена общност поради принос *е субективно, материално, имуществено, непрехвърлимо, неделимо, семейно право.*

Прави се изводът, че определяне на по-голям дял може да се иска едновременно от всички придобити обекти на съпругеската имуществена общност, а не само върху конкретно вещно право, ако общността е съвкупност от няколко вещни права. Неделимостта като характеристика на правото на по-голям дял е определяща за неговия обект. Той е не конкретно индивидуализирана част от общото имущество, а представлява съвкупността от всички вещни права от прекратената съпругеска имуществена общност. Това означава, че когато възникне субективното право за определяне на по-голям дял, то обхваща едновременно, цялостно и изчерпателно всички обекти на съпругеската имуществена общност.

Стига се до заключението, че субективното право за определяне на по-голям дял от съпругеската имуществена общност възниква еднократно и едновременно върху всички налични обекти в режим на съпругеска имуществена общност, които след прекратяването на брака или прекратяването на общността са се трансформирали в обикновена съсобственост. Неосъществяването на правото за определени обекти изключва възможността за повторното му възникване върху тях.

Поради дискуссионния характер на въпроса, на наследимостта на правото на по-голям дял се обръща специално внимание в дисертационния труд.

С оглед изясняване на възможността правото на по-голям дял да бъде обект на наследяване, се разглеждат два случая:

Първо, смъртта на съпруга е правопораждащ факт за прекратяването на съпругеската имуществена общност.

Възприема се и подробно се аргументира становището, че в този случай правото на по-голям дял не може да се наследява. Този принцип проявява своето действие в две посоки – правото не може да бъде упражнено нито от наследниците на починалия съпруг срещу преживелия съпруг, нито от него срещу наследниците на починалия.

Второ, смъртта на съпруга настъпва след прекратяване на съпругеската имуществена общност с развод, с унищожаването му и по реда на чл. 27, ал. 2 СК

Посочва се, че в доктрината няма единно мнение по въпроса. Застъпва се становището, че няма основание да се отрича наследимостта на едно имуществено право, след като изрична правна норма не предвижда друго. Прави се изводът, че правото на по-голям дял възниква в полза на наследниците на съпруг, само ако последният е починал след прекратяването на съпругеската имуществена общност с развод, с унищожаване на брака и по реда на чл. 27, ал. 2 СК и ако едногодишният преклузивен срок не е изтекъл. То възниква и за преживелия съпруг, чиито брачен партньор е

починал след прекратяване на съпружеската имуществена общност с развод, с унищожаване или по реда на чл. 27, ал. 2 СК и ако едногодишният преклузивен срок не е изтекъл.

Предлага се изрично законодателно уреждане на наследимостта на правото. За да се избегнат противоречия в правоприлагането, необходимо е *de lege ferenda* СК изрично да укаже дали правото на по-голям дял е наследимо. По този начин постъпи законодателят с презумпцията за съвместен принос, като указа в чл. 21, ал. 4, т. 2, че искът за липса на съвместен принос може да се предяви от наследник на съпруг. Преди приемането на изричното правило, наследимостта и в този случай беше дискуссионна тема.

Предлага се, също така, СК да признае наследимостта на правото на по-голям дял само на наследниците със запазена част (низходящи и родители). Това са близки наследници, които обикновено разполагат с непосредствени наблюдения върху брачните отношения на техните наследодатели. Те имат и правен интерес от установяването на по-голям дял на наследодателя, защото така косвено ще се увеличи техния наследствен дял. По този начин личната преценка за упражняването се предоставя на тесен кръг сънаследници.

Във връзка с наследяването на правото по чл. 29, ал. 3 СК, прави се съпоставка между него и правото по чл. 12, ал. 2 ЗН.

2. Субект

Приема се, че субект на правото за определяне на по-голям дял е всеки един от бившите съпрузи, чиито брак е бил прекратен с развод или унищожаване. Субекти са и съпрузите, чиито брак е в сила, но съпружеската имуществена общност е прекратена на основание чл. 27, ал. 2 СК. Те са лицата, които могат да упражнят предвиденото в нормата на чл. 29, ал. 3 СК субективно право и са длъжни да изпълнят задълженията, произтичащи от реализирането му.

Разглеждат се специфичните положения при прекратяване на брака със смърт. В този случай се разглеждат два случая: когато смъртта прекратява съпружеската имуществена общност и когато смъртта настъпва след прекратяването на съпружеската имуществена общност.

Разглежда се и възникването на субективното право при непълнолетие на единия съпруг, поставянето му под запрещение и когато единият съпруг е едноличен търговец.

Приема се, че не са субекти на правото на по-голям дял съпрузите, чиято съпружеска имуществена общност е прекратена с избор на режим на разделност или при сключване на брачен договор.

3. Обект

Анализира се използвания в чл. 29, ал. 3 СК израз “общо имущество”. Приема се, субективното право за определяне на по-голям дял възниква върху **обектите на съпружеската имуществена общност**, които след прекратяване на общността са се трансформирали в обикновена съсобственост.

Прави се извод, че правото за определяне на по-голям дял ще възникне върху вещните права, които отговарят на условията за възникване на съпружеската имуществена общност, определени в чл. 21, ал. 1 СК, по отношение на които презумпцията за съвместен принос не е оборена с влязло в сила решение на основание чл. 21, ал. 4 СК и не е уважен иск по чл. 23, ал. 1 и 2 СК.

Поставя се на разглеждане въпросът, допълнителното включване в съдебния процес за определяне на по-голям дял поради принос на конкретна обща вещ, представлява ли увеличение на иска? Положителният отговор би преградил пътя на иска да по-голям дял в някои случаи. Въпросът е провокиран от наличието на съдебна практика, която застъпва положителното становище по този въпрос. Решението се подлага на критичен анализ. Приема се и се аргументира следното становище: неделимостта на съпружеската имуществена общност и на субективното право на по-голям дял налагат извода, че включването или изключването на конкретно определени обекти са действия, с които ищецът цели прецизирането на общността. Същия резултат преследва и ответникът, когато предявява насрещен иск, инцидентен установителен иск или възражение, с които цели изключването от общността на посочени в исковата молба обекти. Следователно се приема, че тези действия не представляват увеличение на иска. В този смисъл се подкрепя становището, възприето в Тълкувателно решение № 63 от IX.1984 г., ОСГК на ВС.

Глава втора

МАТЕРИАЛНОПРАВНИ УСЛОВИЯ ЗА ОПРЕДЕЛЯНЕ НА ПО-ГОЛЯМ ДЯЛ ОТ СЪПРУЖЕСКАТА ИМУЩЕСТВЕНА ОБЩНОСТ ПОРАДИ ПРИНОС

§ 1. Прекратена съпружеска имуществена общност

От анализа в Първи параграф се прави изводът, че условия за възникване на субективното право са наличието на развод или прекратяване на съпружеската имуществена общност през време на брака. По аналогия се приема, че определяне на по-голям дял поради значителен принос може да се определи и при прекратяване на съпружеската имуществена общност поради унищожаване на брака.

1. Развод

Първа точка е разделена да две подточки.

Първа подточка разглежда развода по исков ред по чл. 49 СК.

Прави се изводът, че разводът по исков ред (чл. 49 СК) винаги е материалноправно условие за възникване на правото на по-голям дял, защото съдебното производство има за последица само прекратяването на брака и възникването на обикновена съсобственост върху общото имущество.

Втора подточка е посветена на развода по взаимно съгласие.

Отбелязва се, че за постановяването на развода по взаимно съгласие сега действащия СК не изисква съпрузите да се споразумеят относно имуществените отношения. Следователно, прекратяването на брака с развод по взаимно съгласие също е материалноправно условие за възникване на правото на по-голям дял. Върху обектите от прекратената съпружеска имуществена общност ще възникне обикновена съсобственост и правната възможност да се иска определяне на по-голям дял.

Дава се отговор на въпроса, могат ли съпрузите да уредят имуществените отношения само спрямо един обект от прекратената съпружеската имуществена общност, или трябва да ги уредят за цялото брачно имущество? Приема се, че съпрузите могат да уредят и частично имуществените си отношения. Изтъква се голямото практическо значение на този въпрос за възникването на правото на по-голям дял. Разглеждат се три хипотези и се правят съответните изводи. Първо, ако съпрузите са уредили само отношенията, които изисква чл. 51, ал. 2 СК, безспорно е, че след развода възниква правото на по-голям дял. Второ, ако съпрузите в споразумението са уредили изцяло имуществените си отношения, правото на по-голям дял не възниква. Трето, ако съпрузите притежават няколко обекта от прекратената съпружеска имуществена общност, но са уредили имуществените си отношения само за един от тях, правото на по-голям дял също няма да възникне. Разглежданите хипотези са подробно аргументирани.

Прима се, че този извод е в сила и по отношение на съдебното производство за развод по исков ред, когато съпрузите изложат пред съда споразумение относно всички или някои от последиците на развода (чл. 49, ал. 4 СК). И в този случай правото на по-голям дял ще възникне, само ако страните изцяло не са уредили имуществените си отношения.

2. Унищожаване на брака.

Прави се изводът, че при унищожаване брак възниква и съпружеска имуществена общност, която се прекратява и се трансформира в обикновена съсобственост от влизане в сила на решението за унищожаването на брака. В

същия момент то се превръща в материалноправно условие за определяне на по-голям дял от съпружеската имуществена общност на основание чл. 28, ал. 3 СК.

3. Прекратяване на съпружеската имуществена общност през време на брака по реда на чл. 27, ал. 2 СК.

Разглежда се понятието „важни причини“. Цитира се ППВС № 5/31.10.1972 г., т. 7, която указва някои примери. Разглеждат се и някои теоретични разработки по тази тема.

Отчита се липсата на единно мнение относно това, може ли предмет на иска за прекратяване на съпружеската имуществена общност през време на брака поради важни причини да бъде самото правоотношение, по повод на което възниква съпружеска имуществена общност (т.е. тя да не се поражда след влизане в сила на решението по чл. 27, ал. 2 СК). *Застъпва се становището, че прекратяването на съпружеската имуществена общност през време на брака поради важни причини няма действие по отношение на вещни права, които съпрузите придобиват след влизане в сила на решението.*

Прави се предложение de lege ferenda в СК да се посочи изрично, че уважаването на иска за прекратяване на съпружеската имуществена общност през време на брака поради важни причини няма действие по отношение на обектите, които съпрузите ще придобият за в бъдеще.

Поставя се въпросът, винаги ли прекратяването на съпружеската имуществена общност през време на брака поради важни причини е материалноправно условие за възникване на правото за определяне на по-голям дял? Въпросът възниква поради възможността прекратяването на съпружеската имуществена общност по чл. 27, ал. 2 СК да бъде извършено само по отношение на един от обектите на съпружеската имуществена общност, докато субективното право за определяне на по-голям дял възниква не върху конкретно обособена вещ, право върху вещ или паричен влог, а върху съпружеската имуществена общност в нейната цялост. Прави се изводът, че условие за възникването на правото за определяне на по-голям дял е **само прекратяването на съпружеската имуществена общност в нейната цялост** през време на брака поради важни причини. Но правото ще възникне във всички случаи, когато конкретно обособената вещ е единствения обект на съпружеската имуществена общност.

Обръща се внимание на друга особеност на прекратяването на съпружеската имуществена общност през време на брака – недопустимостта в хода на съдебното производство на съдебна спогодба между съпрузите за наличието на важни причини, които налагат прекратяването на общността (ТР № 36/01.04.1970 г. по гр. д. № 14/70 на ОСГК). Поставя се въпросът,

актуална ли е разпоредбата на цитираното тълкувателно решение след приемането на СК 2009 г., който либерализира режима на съпружеската имуществена общност? Прави се аргументиран извод, че цитираното ТР не е изгубило значението си, защото изричното изброяване на способите за прекратяване на съпружеската имуществена общност в чл. 27 от СК не предвижда съглашение между съпрузите, без наричието на предвидените в чл. 27 СК условия.

По-нататък изложението анализира и дава отговор на въпросите, допустимо ли е едновременно разглеждане на иска за прекратяване на съпружеската имуществена общност през време на брака поради важни причини с този за определяне на по-голям дял от съпружеската имуществена общност и за делба.

4. Прекратяване на съпружеската имуществена общност през време на брака на други основания

Четвърта точка е разделена на четири подточки, които разглеждат четири способа на прекратяване на съпружеската имуществена общност през време на брака на основания, различни от разгледаните в дисертационния труд в предходните точки.

4.1. Индивидуално принудително изпълнение

Прави се анализ на разпоредбите на СК и ГПК, относими към този тип прекратяване на съпружеската имуществена общност.

Подлага се на анализ текста на чл. 506, който установява една двустранна забрана за определяне на по-голям дял от движимата вещ или имот при положение, че е започнало индивидуално принудително изпълнение върху тях. Нито кредиторът, нито съпругът-длъжник има право да търси по-голям дял. Установява се непрецизност на текста на чл. 506 ГПК, който не отчита разликата между предмета на иска за определяне на по-голям дял и предмета на принудителното изпълнение.

Разглежда се въпросът, необходима ли е забраната на чл. 506 ГПК за определяне на по-голям дял от съпружеската имуществена общност поради принос, когато общността е прекратена с принудително изпълнение по реда на ГПК за личен дълг на единия съпруг? Уточнява се, че текстът на чл. 29, ал. 3 СК изрично определя способите за прекратяване на съпружеската имуществена общност, които са релевантни за възникване на правото на по-голям дял и основанието на чл. 27, ал. 4 СК не е измежду тях. Приема се, че забраната би имала смисъл само в случаите, когато общността е прекратена преди започване на принудителното изпълнение, защото тогава възниква правото на по-голям дял. Прочитът на Глава 44 от ГПК, обаче, навежда на

извода, че включените в нея правни норми трябва да породят правно действие, когато принудителното изпълнение се провежда по време на брака в случаите, когато самото принудително изпълнение прекратява общността (т.е. не и когато тя е прекратена по време на брака поради важни причини). Прави се изводът, че дори да липсваше чл. 506 ГПК, забраната за определяне на по-голям дял при принудително изпълнение по ГПК произтича от чл. 29, ал. 3 СК. *Per argumentum a contrario*, от текста на правната норма на чл. 29, ал. 3 СК следва, че *прекратяването на съпружеската имуществена общност с принудително изпълнение не е материалноправно условие за възникването на правото на по-голям дял.*

Конкретни изводи в този смисъл са направени и във връзка с разпоредбата на чл. 506, изречение второ ГПК.

4.2. Универсално принудително изпълнение

Уточнява се, че сега действащия СК в чл. 27, ал. 5 СК за първи път изрично въвежда влизането в сила на решението за откриване на производството по несъстоятелност срещу съпруг - едноличен търговец или неограничено отговорен съдружник, като основание за прекратяване на съпружеската имуществена общност през време на брака.

Подлага се на критичен анализ становището, че чл. 27 ЗДДФЛ въвежда нов способ за прекратяване на съпружеската имуществена общност през време на брака. Предлагат се аргументи против това схващане, а именно: то е *contra lege*, защото противоречи на чл. 24, ал. 1 СК, според който докато трае брака, никой от съпрузите не може да се разпорежда с дела, който би получил от прекратяването на съпружеската имуществена общност; противоречи на ППВС 5/1972 г.; едноличната декларация на съпруга-нетърговец няма прехвърлителен ефект. Приема се, че „включването“ на общо имущество в предприятието на ЕТ по чл. 27 ЗДДФЛ трябва да се разглежда като предоставянето му на ЕТ. В този случай не се променя характера на имуществото, а съпругът-нетърговец се съгласява цялата вещ да послужи за обезпечение на кредиторите на ЕТ.

Прави се изводът, че нормите на ТЗ, уреждащи принудителното изпълнение, подобно на тези на ГПК, не са синхронизирани с промяната на обектите на съпружеската имуществена общност от СК 2009 г. И тук трябва със същите аргументи да се приеме, че определянето на съпружеската имуществена общност като съвкупност от „вещи, права върху вещи и парични влогове“ е в противоречие с действащата материалноправна норма на чл. 21, ал. 1 СК. Следователно прилагането на чл. 614 ТЗ трябва да се ограничи само до вещните права. Необходимо е *de lege ferenda*

синхронизирането на нормите на ТЗ с променения обект на съпругеската имуществена общност по сега действащия СК.

Приема се, че при универсалното принудително изпълнение е недействително определянето на по-голям дял и на трите основания, предвидени в чл. 29 СК, а не само поради “значителен принос”. Желателно е в интерес на децата *de lege ferenda* изрично да се изключи от обхвата на чл. 615 ТЗ определянето на по-голям дял на основание чл. 29, ал. 1 и 2 СК. Този резултат е възможен, ако след думите „по-голям дял” се добави изразът „поради принос”, подобно на чл. 259, ал. 9 ДОПК и чл. 506 ГПК.

4.3. Принудителното изпълнение за публичен дълг

Уточнява се, че това основание за прекратяване на съпругеската имуществена общност не е изрично указано в СК, но следва от разпоредбата на чл. 259 ДОПК, който определя правилата за принудително изпълнение върху вещи в режим на съпругеска имуществена общност за публични вземания на единия съпруг.

Приема се, че законодателят е въвел един засилен режим на защита на публичния кредитор, обвързвайки противопоставимостта на съдебното решение по чл. 29, ал. 3 СК спрямо кредитора с влизането му в сила още преди възникване на публичното задължение.

Поставя се отново въпросът за необходимостта от забраната на чл. 259, ал. 9 ДОПК за определяне на по-голям дял при положение, че недопускането следва от изричното изброяване от чл. 29, ал. 3 СК на видовете прекратяване на съпругеската имуществена общност, релевантни за възникване на правото.

С оглед невключването от сега действащия СК на паричния влог в общото имущество, чл. 260 ДОПК не се прилага и следва изрично да бъде отменен *de lege ferenda*.

4.4. Прекратяване на съпругеската имуществена общност през време на брака, когато съпрузите изберат режим на разделност или сключат брачен договор

Приема се, че при този тип прекратяване на съпругеската имуществена общност също не възниква правото на по-голям дял. Текстът на чл. 29, ал. 3 изчерпателно изброява случаите на прекратяване на брака, при които възниква правото на по-голям дял. Прекратяването на съпругеската имуществена общност през време на брака, когато съпрузите изберат режим на разделност или сключат брачен договор не е сред тях.

§ 2. Принос

Вторият параграф е обособен в три точки.

1. Форми на приноса

Първа точка анализира понятието „принос”. Прави се кратък исторически анализ. Посочва се, че признаването на субективното право за определяне на по-голям дял от общото имущество е осъществено от СК 1968 г. паралелно с въвеждането за първи път на имуществената общност. За възникването ѝ правната норма не изисква наличието на съвместен принос. Поради това той не е дефиниран. От друга страна, субективното право за определяне на по-голям дял може да бъде удовлетворено само ако е вложен принос на единия съпруг за придобиване на общите вещи и той “явно и значително надхвърля приноса на другия съпруг” (чл. 14, ал. 4, изр. второ СК 1968 г.). За да запълни празнотата в СК 1968 г., ОСГК на ВС приема в ППВС № 5/1972 г. В т. 8 от него съдът дава може би първата дефиниция за явно и значително несъответствие в приноса, а оттам – и за самия принос: не само средствата от трудово възнаграждение, пряко вложени в придобиването на общото имущество, но и “полагания от тях труд в домакинството на семейството, за отглеждането на децата от брака, за създадената спокойна обстановка на другия съпруг да се труди и твори и всички други обстоятелства от значение за приноса в придобиванията на общите вещи и изграждане благополучието на семейството”. По този начин понятието “принос” получава своята първа правна дефиниция. По-точно, чрез изброяването на няколко дейности, съдът дава определение на косвения принос, като го отграничава от прекия - „средствата от трудово възнаграждение”.

Анализират се формите на приноса в сега действащия СК и се уточнява, че те не са изчерпателно изброени. Във връзка с това се цитират се ППВС № 5/1972 г. и ТР на ОСГК № 2/2001 г.

2. Правно значение на чл. 17 СК за правото на по-голям дял от съпружеската имуществена общност поради принос

Втора точка дава отговор на въпроса, необходимо ли е спазването на чл. 17 СК за определянето на по-голям дял от съпружеската имуществена общност поради принос. Член 17 СК гласи, че съпрузите са длъжни чрез взаимно разбирателство и общи усилия и съобразно своите възможности, имущество и доходи да осигуряват благополучието на семейството и да се грижат за отглеждането, възпитанието, образованието и издръжката на децата.

Уточнява се, че според СК от 1968 г., правото на по-голям дял от ИО е уредено от чл. 14, ал. 4, изр. второ. Там е указано, че „в изключителни случаи, при прекратяване на общността поради развод, ако приносят на единия съпруг за придобиване на общите вещи явно и значително надхвърля приноса на другия съпруг, съдът може по искане на първия съпруг да му определи по-голям дял от общото имущество”. В т. 8 от ППВС № 5/1972 г. се посочват отрицателните предпоставки за *изключителен случай* – „няма да е налице изключителен случай и основание за изменяване на равенството на дяловете на съпрузите, когато и двамата съпрузи са изпълнявали възложените им задължения и чрез взаимно разбирателство, с общи усилия и съобразно със своите възможности, имущество и доходи са осигурявали благополучието на семейството”.

Изтъква се, че с приемането на СК от 1985 г. (отм.) отпада изискването на чл. 14, ал. 4 СК 1968 г., по-голям дял от съпругеската имуществена общност да се определя само в „*изключителен случай*”.

Разглежда се значителен обем съдебна практика преди и след отмяна на изискването за „значителност” и „изключителен случай”. Установява се, че дори новата съдебна практика показва, че съдът продължава да основава решенията си на отпадналото изискване за „изключителен случай”. Нещо повече, в някои най-нови решения съдът приема, че разпоредбата на ППВС № 5/1972 г. относно „явното и значително” несъответствие в приноса не е изгубила значението си, защото разпоредбата на чл. 14, ал. 4, изр. 2 СК „*е възпроизведена*” в чл. 28, ал. 3 СК от 1985 г. Установява се, че съдилищата продължават да поставят определянето на по-голям дял в зависимост от нарушаването на задълженията, вменени от чл. 18 СК 1985 г. (отм.) – чл. 17 СК от 2009 г.), вместо да поставят акцента върху значителната разлика в приноса на съпрузите.

Прави се изводът, че ППВС № 5/1972 г. не е изгубило силата си, но следва да се прилага дотолкова, доколкото правните норми съществуват със смисъла, в който са били обект на тълкуване. Поради това, в светлината на сега действащия СК трябва да се приеме разрешение, различно от приетото в т. 4 и т. 8 от ППВС 5/1972 г., което постановява, че разликата в доходите на съпрузите не е основание за определянето на по-голям дял, щом и двамата са изпълнявали задължението за осигуряване благополучието на семейството. *Правилно е да се приеме, че по-голям дял може да бъде определен, когато и двамата съпрузи са задоволявали текущите нужди на семейството и въпреки това приноса на единия значително надхвърля приноса на другия.*

Приема се необходимостта de lege ferenda да се приеме ново ТР, което да наложи правилно тълкуване на актуалния СК и изоставяне на съдебната практика, неприложима спрямо новите семейноправни норми. Уточнява се,

че вече е налице пример в тази насока, а именно: Тълкувателно решение № 2 от 27.12.2001 г. на ВКС по гр. д. № 2/2001 г., ОСГК (ТР ОСГК № 2/2001 г.). При наличието на едно условие, цитираното ТР установява отклонение от принципното правило на т. 8 от ППВС № 5/1972 г., по-голям дял от съпружеската имуществена общност да бъде определен само при неспазване на чл. 17 СК и разпиляване на имущество от съпруга-ответник. В т. 1, б. "г" от ТР ОСГК № 2/2001 г. съдът приема, че по-голям дял може да бъде определен, когато доходът от търговска дейност на едноличния търговец, вложен в придобиването на общо имущество, надхвърля значително приноса на другия съпруг, формиран от влягането на средства и труд, грижи за децата и работа в домакинството. От възприетата формулировка на текста е очевидно, че неспазването на чл. 17 не е задължително условие за определяне на по-голям дял от прекратената съпружеска имуществена общност, ако съпругът-ответник е вложил приходи от търговска дейност в придобиването на общо имущество. Следователно, дори съпругът-ответник да е осигурявал благополучието на семейството според своите възможности и да не е разпилявал имущество, в този случай по-голям дял може да бъде определен.

3. “Значителност” на разликата в приноса.

Трета точка разглежда богата съдебна практика и анализира случаите, в които е налице “значителност” на разликата в приноса.

Поставя се въпросът как следва да се тълкува изискването за “значително” надхвърляне на приноса на другия съпруг. Приема се, че във всеки конкретен случай трябва да се установи наличието на значителност на разликата в приноса. В тази връзка се цитират десетки съдебни решения, относими към изясняване на понятието “значителност” на разликата в приноса.

По-нататък изложението дава отговор на въпросите: трябва ли по-големият принос да е налице по отношение на цялото имущество или е достатъчно да съществува само по отношение на някои от придобиванията през време на брака, за да се определи по-голям дял и може ли само една от формите на съвместния принос да послужи като основание за определянето на по-голям дял?

Разглежда се и въпросът, необходимо ли е значителната разликата в приноса на двамата съпрузи да е съществувала през цялото времетраене на брака или е достатъчно да е била налице за определен период?

§ 3. По-голям дял от съпружеската имуществена общност поради принос по споразумение между съпрузите

Уточнява се, че с брачен договор съпрузите могат да договорят различни дялове в правата, които придобиват през време на брака. Прави се изводът, че договарянето между съпрузите на положения, различни от постановените в нормите на СК, е израз на свободна воля и реализиране на правото, дадено им от чл. 37 и 38 СК. Изтъква се важноста на отграничаването на правото на единия съпруг да получи по-голям дял по силата на брачния договор и правото на по-голям дял по чл. 29, ал. 3 СК. От него следва, че двете субективни права не са идентични. В първият случай субектът на правото черпи правата си от разпоредбите на брачния договор, а във втория – от закона.

Прима се, че все пак е възможно е разпоредбите на чл. 29, ал. 3 СК да са приложими към имуществените отношения на съпрузите и при наличието на брачен договор. Възникването на правото на по-голям дял по чл. 29, ал. 3 СК въпреки наличието на брачен договор зависи от наличието в последния на клауза, която препраща към режим на общност, както и на неуредени имуществени отношения, за които *ex lege* се прилага законовият режим на общност. (Например, Ако пък в брачния договор са уредени имуществените отношения само върху вземанията, съпружеска имуществена общност ще възникне *ex lege* по отношение на вещните права, а оттам – и правото на по-голям дял.)

Поставя се въпросът, могат ли съпрузите в брачния договор да препратят към режима на съпружеската имуществена общност, но да заявят, че всеки един от тях се отказва от правото на по-голям дял по чл. 29, ал. 3 СК след прекратяване на брака? Аргументиран е положителният отговор.

Разглежда се и въпросът за вината за разстройството на брака при определяне на по-голям дял от съпружеската имуществена общност в брачен договор. Посочено е, че тя не е материалноправно условие за възникването на по-голям дял по чл. 29, ал. 3 СК. Приема се, че брачният договор може да потвърди нейната релевантност за получаването от единия съпруг на определено допълнително имуществено облагодетелстване. Обръща се внимание на това, че брачният договор не може да добавя нови материалноправни условия за възникването на правото по чл. 29, ал. 3 СК (например вината за разстройството на брака), ако изцяло препраща към режима на общност и това е единствената клауза в него. Причината е, че брачният договор трябва да съдържа уговорки относно имуществени отношения между съпрузите (чл. 38 СК). В заключение се приема, че е възможна уговорка, че невинният съпруг ще получи допълнителен дял, само ако с договора конкретно се определи вещното право и размера на дела.

По-нататък се разглежда възможността за извънсъдебно уреждане на по-голям дял, когато съпрузите не са сключили брачен договор и последиците от него.

Глава трета

УПРАЖНЯВАНЕ НА ПРАВОТО НА ПО-ГОЛЯМ ДЯЛ ОТ СЪПРУЖЕСКАТА ИМУЩЕСТВЕНА ОБЩНОСТ ПОРАДИ ПРИНОС И ПОСЛЕДИЦИ

§ 1. Упражняване по исков ред на правото на по-голям дял от съпружеската имуществена общност поради принос

Първи параграф разглежда няколко въпроса, свързани с реализиране на правото по исков ред.

Поставя се въпросът, допустимо ли е правото на по-голям дял по чл. 29, ал. 3 СК да бъде уважено от съда, без да се изследва съществуването на преобладаващ принос? Прави се изводът, че ако ответникът признае иска за определяне на по-голям дял поради принос, от тълкуването на разпоредбите на ГПК следва, че това волеизявление е и доказателство за наличието на преобладаващ принос. Освен това, *argumentum a contrario* от разпоредбата на чл. 153 ГПК трябва да се приеме, че са доказани фактите, за които не се спори. Разгледана е и възможността в хода на съдебния процес за определяне на по-голям дял страните да сключат съдебна спогодба. И тук, след анализ на съответните разпоредби на ГПК се приема, че неоспорването на преобладаващия принос от ответника има за последица доказването му.

Изложението се спира и на случая, когато в хода на делото за развод поради разстройство на брака, съпрузите представят споразумение по чл. 49, ал. 4 СК относно имуществените последици от развода. В него съпрузите могат да си определят неравни дялове от бившата съпружеска имуществена общност. Указват се двата начина, по които това е възможно. Прави се извод, че при тази подялба не е нужно доказването на значителна разлика в приноса, както изисква чл. 29, ал. 3 СК. Достатъчно е постигането на съгласие между съпрузите. Разпределението на дяловете не се извършва в нарочно съдебно производство, а по повод прекратяването на брака, т.е. липсва още една характеристика на правото на по-голям дял по чл. 29, ал. 3 СК – необходимостта то да бъде упражнено само в хода на спорно исково производство, което произтича от конститутивния характер на иска, с която то се упражнява.

В заключение се прави сравнение между получаването на неравни дялове по силата на споразумението по чл. 49, ал. 4 СК и по силата на упражняване на правото на по-голям дял по чл. 29, ал. 3 СК. Приет е изводът, че въпреки възможния еднакъв резултат, няма припокриване между тях, защото те представляват два различни правни способа, които имат като резултат получаването от единия съпруг на по-голям дял от съпружеската имуществена общност.

Същият извод се застъпва и в случаите, когато при развод по взаимно съгласие съдът утвърди споразумение по чл. 51, ал. 1 СК, в което съпрузите уреждат имуществените си отношения, като един от тях получава по-голям дял от съпружеската имуществена общност. Становищата са подкрепени с още аргументи и съдебна практика.

§ 2. Процесуална легитимация

Втори параграф разкрива и подлага на анализ кои лица могат да предявят иска по чл. 29, ал. 3 СК. Разгледани са случаите, при които е необходимо назначаването на особен представител и възможността настойник или попечител да участва в иницирането и провеждането на съдебния процес.

§ 3. Срок за упражняване на правото на по-голям дял от съпружеската имуществена общност поради принос

Трети параграф изяснява началният момент на теченето на срока за предявяване на иска за по-голям дял. Разгледана е и съдебна практика.

§ 4. Упражняване на правото на по-голям дял от съпружеската имуществена общност поради принос съвместно с други субективни права

Четвърти параграф е обособен в пет точки. Едновременно се прави съпоставка между правото на по-голям дял поради принос и други субективни права и се разглеждат последиците от съвместното им упражняване.

Нуждата от подобно изследване се очертава в съществуващото взаимодействие на правото на по-голям дял с други субективни семейни и несемейни имуществени права. Понякога съществува и зависимост между тях. Тази свързаност трябва да бъде разгледана по време на упражняване и осъществяване на правото на по-голям дял - от предявяване на иска до влизане в сила на съдебното решение по него.

1. Правото на по-голям дял от съпругеската имуществена общност поради принос и делбата

В първа точка се прави характеристика на субективното право на делба. Изтъкват се приликите и разликите между него и субективното право на по-голям дял.

Разглежда се възможността на съвместното разглеждане на исковете, с които се реализират двете субективни права. Прави се преглед на съдебната практика по този въпрос, която е застъпвала противоречиви становища. Посочват се аргументи в подкрепа на становището, че искът за делба на съсобственост не може да бъде съединен с иск за създаването ѝ или за създаването на различни от законните дялове.

Разглеждат се и последиците от наличието на две висящи съдебни производства. В тази връзка се правят следните изводи: производството по иска за делба трябва да бъде спряно до влизане в сила на решението за определяне на по-голям дял на основание чл. 229, ал. 1, т. 4 ГПК, защото последното е преюдициално по отношение на делбеното дело; когато делбата е допусната при равни дялове и е влязла в сила, и впоследствие с иск за определяне на по-голям дял се установи неравенство на дяловете на бившите съпрузи, делбеното дело подлежи на отмяна; ако е налице влязло в сила съдебно решение по чл. 29, ал. 3 СК, с което е определен по-голям дял на единия съпруг, делбеният съд трябва да извърши делбата според определените в решението дялове; ако след утвърждаване на делбата, решението по чл. 29, ал. 3 СК да бъде отменено, ще е налице основание за отмяна на влязлото в сила решение за допускане на делбата на същото имущество в частта за квотите, определени в съотношението, по което е бил първоначално уважен искът за определяне на по-голям дял.

2. Правото на по-голям дял от съпругеската имуществена общност поради принос и вещно правните притезания

Във втора точка се приема, че е възможно е съпрузите да имат имуществени правоотношения с трето лице. По този повод в негова полза може да възникне субективно несемейно имуществено право, което да съвпадне с възникването на семейни имуществени права на съпрузите.

Разглежда се случай, в който към момента на прекратяването на брака съпрузите са ответници по вещноправен спор с трето лице за правото на собственост върху имот в режим на съпругеска имуществена общност. Ако единият от съпрузите предяви иск за по-голям дял, ще са налице две висящи

съдебни производства. Поставя се въпросът: ще има ли значение решението по едното дело за правилното решаване на другото? На този въпрос се дава положителен отговор, а именно: искът с предмет субективно право на по-голям дял трябва да бъде предявен с цел спазване на преклузивния срок, а след това производството да бъде спряно. В зависимост от решението по вещноправния спор, съдебният процес за определяне на по-голям дял ще бъде прекратен или възобновен.

Анализират се и последиците от друг случай, а именно: съпрузите са ищци по вещноправен спор с трето лице, което оспорва правото им на собственост. Възможно е в резултат на съдебното решение съпрузите бъдат признати за собственици на определена вещ в режим на съпружеска имуществена общност, но преди влизане в сила на решението бракът да е прекратен и единият от тях да предяви иск за по-голям дял поради принос. Прави се следният извод: независимо от това, че съпрузите не могат да докажат надлежно правото на собственост върху процесния имот, след прекратяването на брака и преди влизането в сила на решението по вещноправния спор те трябва да упражнят в преклузивния срок правото на по-голям дял, включвайки като негов обект и спорния имот. В резултат на това съдебния процес за по-голям дял трябва да бъде спрян до влизане в сила на решението по вещноправния спор.

3. Правото на по-голям дял от съпружеската имуществена общност поради принос и правото на трансформация на лично имущество

В **трета точка** се прави характеристика на субективното право за трансформация на лично имущество. Изтъкват се приликите и разликите между него и субективното право на по-голям дял.

Разглежда се възможността на съвместното разглеждане на исковете, с които се реализират двете субективни права. Прави се преглед на съдебната практика по този въпрос. Аргументира са следния извод: ако двата иска бъдат съединени, няма пречка съдът да ги разгледа в едно производство, но задължително трябва да се произнесе първо по иска с правно основание чл. 23 от СК, а след това – по иска с правно основание чл. 29, ал. 3 от СК. Налице ще бъде кумулативно обективно съединяване на исковете, което може да бъде извършено само в първата съдебна инстанция. При въззивно обжалване страната-жалбоподател трябва да обжалва решенията и по двата обективно съединени иска, тъй като те са обуславящ (чл. 23 СК) и обусловен (чл. 29, ал. 3 СК) един спрямо друг. Съединяването на двата иска е мислимо, ако общността вече е прекратена чрез един от способите, предвидени в чл. 29, ал. 3 СК. Искът за по-голям дял поради принос ще бъде евентуален и съдът е

длъжен да се произнесе по него само, ако искът за трансформация бъде отхвърлен. Недопустимо е уважаването и на двата иска.

Анализират се особеностите и са изтъкват разликите на правото по чл. 23 СК преди и след приемането на сега действащия СК. Прави се критичен анализ на разширяването на приложното поле на чл. 23 СК и произтичащото от това намаляване на обхвата на съпругеската имуществена общност. Разглежда се и уредбата на правото на трансформация при действието на СК 1968 г.

4. Правото на по-голям дял от съпругеската имуществена общност поради принос и презумпцията за съвместен принос

В четвърта точка се прави характеристика на субективното право за оборване на презумпцията за съвместния принос. трансформация на лично имущество. Изтъкват се приликите и разликите между него и субективното право на по-голям дял.

Разглежда се възможността на съвместното разглеждане на исковете, с които се реализират двете субективни права. Прави се преглед на съдебната практика по този въпрос. Приема се, че искът за определяне на по-голям дял от съпругеската имуществена общност и този за оборване презумпцията за съвместен принос също се намират в определена зависимост един спрямо друг. Искът по чл. 21, ал. 4 СК е преюдициален по отношение на иска по чл. 29, ал. 3 СК. Аргументите за това отново се основават на необходимостта първо от общото имущество да се “извади” личното и едва след това да се допусне определяне на по-голям дял върху останалото общо имущество.

Прави се извод, че е допустимо исковете да бъдат обективно съединявани след прекратяване на съпругеската имуществена общност. Възможно е ищец и по двата иска да бъде единият съпруг. Ако искът по чл. 21, ал. 4 СК бъде предявен от ответника по съдебното производство за определяне на по-голям дял, той ще бъде насрещен. По-нататък в изложението са разгледани условията за кумулативно и евентуално съединяване.

5. Правото на по-голям дял от съпругеската имуществена общност поради принос и другите основания за определяне на по-голям дял

Пета точка е обособена в три подточки.

5.1. Правото на по-голям дял от съпругеската имуществена общност на основание чл. 29, ал. 1 СК

В **първа подточка** се прави характеристика на субективното право за по-голям дял на основание чл. 29, ал. 1 СК. Изтъкват се приликите и разликите между него и субективното право на по-голям дял на основание чл. 29, ал. 3 СК.

Прави се извод, че правото на по-голям дял поради особени затруднения в отглеждането на децата не възниква при прекратяване на съпругеската имуществена общност поради важни причини, защото това основание не е включено в хипотезиса на чл. 29, ал. 1 СК. Обръща се внимание, че нормата не следва да се тълкува разширително. Основанията за възникването и на двете права са изрично указани.

Въз основа на това се препоръчва законодателят *de lege ferenda* да допусне като основание за възникването му и случаите, когато съпругеската имуществена общност е прекратена през време на брака, но упражняването на родителските права е предоставено на единия съпруг. По този начин ще се постигне по-висока степен на защита на интересите на децата.

5.2. Правото на по-голям дял от съпругеската имуществена общност на основание чл. 29, ал. 2 СК

Във **втора подточка** се прави характеристика на субективното право за по-голям дял на основание чл. 29, ал. 2 СК. Изтъкват се приликите и разликите между него и субективното право на по-голям дял на основание чл. 29, ал. 3 СК.

5.3. Конкуренция и кумулиране на различни основания за по-голям дял

В **трета подточка** се разглежда правната възможност, исковете за по-голям дял и на трите основания по чл. 29 СК да бъдат съединявани за решаване в едно производство.

Обръща се внимание на различни случаи, в които се извършва кумулиране и конкуренция на трите основания за по-голям дял, предвидени в трите алинеи на чл. 29 СК.

§5. Формиране на неравни дялове

В **пети параграф** се разглежда друга последица от упражняване на правото на по-голям дял, а именно: формиране на неравни дялове.

Посочват се и се анализират двата способа за получаване на по-голям дял.

Прави се извод, че формирането на неравни дялове не може да се ограничи само до изследване на оценените форми на приноса и по този начин да се определи дял, представляващ получи дроб с точност до десетохилядни. Прави се критичен анализ на съдебната практика, която възприема този подход в изчисляването на неравните дялове.

Обръща се внимание върху неопенимостта на някои форми на приноса и следващата от това невъзможност да бъде разкрита тяхната точна себестойност. Резултат от това е наличието на установена значителна разлика на приносите на двамата съпрузи, но липсва на достатъчно данни за размера на приноса. Без значение е, че прекият принос е точно определен, защото е релевантно изследването на всичките му форми. В този случай се прилага чл. 162 ГПК, който постановява, че ако искът е установен в своето основание, но няма достатъчно данни за неговия размер, съдът определя размера по своя преценка или взема заключението на вещо лице.

Дава се отговор на аргументиран отговор на въпроса, необходимо ли е установяването на стойността на придобитото през време на брака имущество и каква роля има то за правилното определяне на по-големия дял?

III. Публикации в материята на дисертационния труд

1. Петкова, Цв. Исковете по чл. 28 и чл. 21 от Семейния кодекс. Собственост и право, 2005, № 8.

2. Петкова, Цв. Формиране на дялове и съпружеската имуществена общност. Собственост и право, 2006, № 6.

3. Regimes of property relations between spouses according to the Bulgarian Family Law, Acta Universitatis Danubius. Juridica, Vol 9, No 1 (2011), p. 30-37

4. Петкова, Цв. Искът за по-голям дял по чл. 29, ал. 3 от Семейния кодекс и искът за оборване на презумпцията за съвместен принос. Научни трудове на Русенския университет, 2011.

5. Петкова, Цв. Способи за прекратяване на съпружеската имуществена общност, при които възниква правото на по-голям дял по чл. 29, ал. 3 от Семейния кодекс. Собственост и право, 2011, № 10